УДК 373.5.035.1:004.738.5(477)

Дмитро Трейтяк
Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3909-5062
stevandthree@gmail.com

Ганна Сащук
КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-8827-3569
9026206@gmail.com

РОЛЬ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню використання цифрових технологій у процесі формування громадянської ідентичності старшокласників в умовах цифрового освітнього простору. Актуальність дослідження зумовлена зростанням впливу цифрових технологій на громадянську соціалізацію молоді, необхідністю розвитку цифрового громадянства та модернізації підходів до громадянської освіти в Україні. Метою дослідження є визначення особливостей використання цифрового простору і цифрових технологій у процесі формування громадянської ідентичності учнів 9-11 класів, а також оцінка готовності педагогів до інтеграції цифрових інструментів у процес розвитку громадянської компетентності старшокласників. Емпіричну основу дослідження становлять результати всеукраїнського онлайн-опитування учнів закладів загальної середньої освіти та педагогічних працівників.

Встановлено, що більшість старшокласників виявляють інтерес до суспільно-політичних подій, а провідним джерелом отримання інформації для них є соціальні мережі. У дослідженні виявлено розрив між високим рівнем громадянської обізнаності та практичною участю молоді у цифрових громадянських ініціативах, що свідчить про необхідність посилення практико орієнтованої складової громадянської освіти. Результати показали, що переважна більшість учнів визнає вплив цифрових технологій і соціальних мереж на формування власної громадянської позиції. Результати опитування педагогів засвідчили позитивне ставлення до використання цифрових технологій та готовність інтегрувати їх у громадянську освіту. Порівняльний аналіз відповідей учнів і вчителів дозволив встановити високий рівень узгодженості між реальними цифровими практиками старшокласників і педагогічними підходами до розвитку громадянської ідентичності.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі взаємозв'язку між цифровими практиками українських старшокласників та педагогічними підходами до формування їхньої громадянської ідентичності на основі результатів масштабного всеукраїнського опитування учнів і педагогів. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання під час удосконалення змісту громадянської освіти, розроблення програм розвитку цифрового громадянства та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Ключові слова: громадянська ідентичність; цифровий простір; старшокласники; соціальні мережі; цифрові платформи.

1. ВСТУП

Стрімка цифровізація суспільства суттєво трансформує механізми соціалізації молодого покоління, створюючи нові умови для формування громадянської свідомості, цінностей та форм участі молоді у справах держави та суспільства. Цифровий простір сьогодні виступає важливим чинником конструювання громадянської ідентичності особистості. У контексті нашого дослідження під громадянською ідентичністю ми розуміємо усвідомлення особистістю своєї належності до спільноти громадян держави, що базується на демократичних цінностях, почутті соціальної відповідальності та

© Дмитро Трейтяк, Ганна Сащук, 2026.

готовності до активної суспільної участі. Такі засоби як соціальні мережі, онлайн-медіа, цифрові платформи громадянської участі, електронні петиції, волонтерські онлайн-ініціативи та інші інструменти цифрової взаємодії надають молоді нові можливості для висловлення власної позиції, участі в суспільно-політичних процесах і формування відчуття належності до громадянської спільноти.

У сучасних дослідженнях цифровий простір розглядається як важливе середовище розвитку цифрового громадянства, громадянської активності та політичної соціалізації молоді. Соціальні медіа сприяють розширенню можливостей молодих людей для громадянської участі, формування громадянської позиції та розвитку навичок демократичної взаємодії. Водночас вплив цифрового простору на громадянську ідентичність має суперечливий характер і може супроводжуватись поширенням дезінформації, інформаційних маніпуляцій, поляризацією суспільних поглядів та зниженням критичності сприйняття інформації. Особливої актуальності проблема формування громадянської ідентичності старшокласників набуває в українському контексті. Повномасштабна війна, розвиток електронного врядування та цифрових сервісів, а також необхідність зміцнення національної єдності та демократичних цінностей висувають нові вимоги до громадянської освіти молоді. Значна частина українських старшокласників отримує інформацію про суспільно-політичні події саме через цифрові канали комунікації. Це посилює роль цифрового простору у формуванні їхніх світоглядних орієнтацій, громадянських переконань і моделей поведінки. Сучасна школа покликана створювати умови для набуття практичного досвіду громадянської участі в цифровому середовищі. У цьому контексті особливого значення набуває готовність педагогів використовувати цифрові інструменти для розвитку громадянських компетентностей, медіаграмотності та відповідальної громадянської поведінки учнів.

Постановка проблеми. Аналіз сучасних наукових праць свідчить про зростання інтересу дослідників до проблем цифрового громадянства, громадянської активності молоді та впливу соціальних мереж на процеси політичної соціалізації. Водночас недостатньо вивченими залишаються особливості формування громадянської ідентичності українських старшокласників в умовах сучасного цифрового середовища, а також питання готовності педагогів до використання потенціалу цифрового простору для розвитку громадянських цінностей учнів. Тому виникає потреба в комплексному дослідженні ролі цифрового простору у формуванні громадянської ідентичності учнів 9-11 класів та визначенні можливостей використання цифрових інструментів у педагогічній практиці для розвитку громадянської ідентичності молоді. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена як суспільними викликами сучасної України, так і необхідністю вдосконалення підходів до громадянської освіти в умовах цифрової трансформації суспільства.

Аналіз наявних досліджень та публікацій. Проблематика формування громадянської ідентичності молоді в умовах цифрової трансформації суспільства перебуває в центрі уваги сучасних українських та зарубіжних науковців. Дослідження останніх років демонструють поступовий перехід від традиційного розуміння громадянського виховання до концепцій цифрового громадянства (digital citizenship), цифрової громадянської участі (digital civic engagement) та громадянської соціалізації в онлайн-середовищі.

У міжнародному науковому дискурсі значна увага приділяється вивченню впливу цифрових технологій та соціальних мереж на громадянську активність молоді. Цифровий простір розглядається як важливе середовище формування громадянської свідомості, політичної культури та громадянської ідентичності підлітків. Зокрема Н. Кліглер-Віленчик та І. Літерат розглядають соціальні медіа як простір розвитку «експресивного громадянства», у межах якого молоді люди формують власний голос

щодо суспільних та політичних питань [1]. Аналогічної позиції дотримуються В. Чжан, З. Чен та Ї.-Т. Чіа, які доводять, що сучасне громадянське виховання неможливо розглядати поза контекстом цифрових медіа та онлайн-комунікації [2]. Важливим напрямом сучасних досліджень є концепція цифрового громадянства. У працях А. Алласте та Н. Вехтер [3]; Г. Асімакопулос та співавторів цифрове громадянство визначається як сукупність знань, цінностей, навичок та моделей поведінки, які забезпечують відповідальну участь особистості в цифровому суспільстві. Автори підкреслюють, що рівень цифрової грамотності та критичного мислення безпосередньо впливає на готовність молоді до демократичної участі та громадянської активності [4].

Окремий напрям досліджень стосується ролі соціальних мереж у процесах громадянської та політичної соціалізації підлітків. А. Харріс та А. Джонс акцентують свою увагу на ризиках цифрового середовища, пов'язаних із поширенням дезінформації, інформаційними маніпуляціями та формуванням соціальної поляризації. Вони пропонують соціологічно виважену глобальну модель цифрового громадянства, яка дає змогу теоретично осмислити та проаналізувати соціальну згуртованість крізь призму цифрових практик молоді [5].

Значна кількість сучасних праць присвячена питанням цифрової громадянської освіти. Дж. П. Маєрс зазначає, що використання онлайн-дискусій і цифрових освітніх платформ сприяє глибшому осмисленню учнями питань глобального громадянства та соціальної відповідальності [6]. Дж. Б. Шмітт, Й. Бааке та С. Керо зазначають, що громадянська освіта в цифровізованому світі має передбачати розвиток критичного мислення, медіаграмотності та навичок аналізу суспільно-політичної інформації [7]. Водночас Д. Каракацані та В. Пліогу підкреслюють зв'язок між цифровою та традиційною громадянською участю, зазначаючи, що громадянська активність в онлайн-середовищі є продовженням реальної суспільної участі [8].

У європейському освітньому просторі також активно досліджуються питання розвитку цифрової громадянської компетентності учнів та педагогів. І. Р. Крістенсен, Х. Бісет та Л. Хуан довели, що соціальні мережі можуть бути ефективним інструментом формування громадянської активності школярів за умови їх педагогічно виваженого використання [9]. М. Пірт, С. Хіґґінс, П. Гутьєррес-Естебан та С. Кубо Дельгадо вивчали питання цифрових та соціально-громадянських навичок молоді Великої Британії. Вони встановили позитивний зв'язок між рівнем цифрових компетентностей і готовністю до участі в громадських ініціативах [10].

В українському науковому просторі проблема громадянської ідентичності традиційно розглядається у працях І. Беха [11], О. Пометун [12], Ю. Ніколаєць [13], І. Петровської [14], М. Гриньової [15] та інших. Останнім часом особливого значення набувають дослідження цифрової компетентності учнів і педагогів, медіаграмотності та безпечної поведінки в інформаційному середовищі, що представлено в роботах О. Спіріна, В. Олексюка [16], С. Литвинової, О. Овчарук [17], Ю. Калюжної [18], І. Ломачинської [19] та інших дослідників.

Разом з тим аналіз наукових джерел свідчить про те, що більшість досліджень зосереджується або на проблемах громадянської освіти, або на питаннях цифрової грамотності та цифрового громадянства. Натомість недостатньо вивченими залишаються особливості формування громадянської ідентичності старшокласників у цифровому просторі. Також потребує аналізу питання готовності педагогів до використання цифрових інструментів для розвитку громадянських цінностей та громадянської активності учнів. Саме ця наукова прогалина зумовлює актуальність проведення даного дослідження.

Мета та завдання. Дослідити роль цифрового простору в процесі формування громадянської ідентичності учнів 9-11 класів, а також проаналізувати готовність

учителів до використання цифрового простору для розвитку громадянських цінностей старшокласників в Україні.

Відповідно до мети дослідження було сформовано наступні завдання:

- проаналізувати рівень інтересу старшокласників до суспільних подій та визначити їхні основні джерела інформації;
- з'ясувати частоту участі учнів у громадянських ініціативах в цифровому просторі;
- дослідити роль цифрових технологій та соціальних мереж у формуванні громадянської позиції та громадянської обізнаності старшокласників;
- оцінити ставлення педагогів до важливості формування громадянської ідентичності в сучасній школі;
- оцінити рівень узгодженості між реальними цифровими практиками старшокласників та чинними педагогічними підходами до розвитку їхньої громадянської ідентичності.

2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження здійснювалось у межах кількісного підходу із застосуванням методу анкетного опитування. Обраний дизайн дослідження дозволив отримати емпіричні дані щодо особливостей формування громадянської ідентичності старшокласників у цифровому просторі, а також оцінити готовність педагогів до використання цифрових інструментів для розвитку громадянських цінностей учнів. Дослідження мало описово-аналітичний характер і передбачало одночасне вивчення двох цільових груп респондентів: учнів 9-11 класів закладів загальної середньої освіти та педагогічних працівників.

Збір даних здійснювався шляхом анонімного онлайн-опитування з використанням цифрових анкет. Опитування проводилось серед представників усіх дев'яти макрорегіонів України та охоплювало учасників з міських і сільських територіальних громад. Географічно дослідження охопило переважну більшість областей України та місто Київ, що дало змогу врахувати регіональні особливості освітнього середовища та використання цифрових технологій у процесі формування громадянської ідентичності учнівської молоді. У дослідженні взяли участь 11993 учні 9-11 класів та 7802 педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти України. В онлайн-анкетуванні взяли участь учні та педагогічні працівники з 21 області України, зокрема це: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Київ. Такий підхід забезпечив широке географічне охоплення дослідження та можливість отримання різнопланових емпіричних даних щодо особливостей використання цифрового простору в освітньому процесі.

У дослідженні представлено нерепрезентативну вибірку цільових груп респондентів. Формування вибірки здійснювалось шляхом добровільної участі учнів та педагогічних працівників в анонімному онлайн-опитуванні. Заповнення анкет відбувалось виключно за власним бажанням учасників після ознайомлення з метою дослідження та умовами забезпечення конфіденційності отриманих даних. Усі учасники були поінформовані про науковий характер дослідження та анонімність опитування.

Враховуючи дизайн дослідження, отримані результати не претендують на статистичне узагальнення щодо всієї генеральної сукупності учнів та педагогічних працівників України. Водночас значний обсяг вибірки та широке географічне охоплення дозволяють виявити актуальні тенденції, особливості та проблеми формування

громадянської ідентичності старшокласників у цифровому просторі, а також проаналізувати сучасні педагогічні практики використання цифрових технологій для розвитку громадянських компетентностей учнів.

Для збору емпіричних даних було розроблено дві окремі анкети: для учнів старших класів та для педагогічних працівників. Статистична обробка результатів передбачала використання методів описової статистики. Для аналізу отриманих даних обчислювались абсолютні та відносні частоти, середні значення показників і відсоткові розподіли відповідей респондентів. Результати були представлені у вигляді діаграм, що дозволило здійснити порівняльний аналіз відповідей учнів і педагогів та виявити основні тенденції формування громадянської ідентичності старшокласників у цифровому просторі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сформованість громадянської ідентичності старшокласників виявляється через сукупність взаємопов'язаних характеристик, таких як усвідомлене знання історії, культури та законів своєї країни, повага до державних символів; почуття приналежності до української спільноти; активна громадянська позиція; здатність до критичного мислення та відстоювання власних поглядів; а також внутрішня мотивація діяти на користь держави, брати відповідальність за її майбутнє та поважати права і обов'язки кожного громадянина Серед цих характеристик важливе місце посідають зацікавленість суспільно-політичними процесами, готовність відстежувати події, які відбуваються в державі, а також готовність брати участь у громадянських ініціативах та суспільно значущій діяльності. Саме ці ознаки відображають рівень усвідомлення особистістю своєї належності до громадянської спільноти, сформованість громадянської позиції та готовність до відповідальної взаємодії із суспільством. Водночас інтерес до суспільно-політичного життя виступає передумовою формування громадянської позиції, розвитку громадянської відповідальності та подальшої участі людини в демократичних процесах. У контексті цифрової трансформації суспільства особливої уваги потребує питання того, наскільки сучасні старшокласники цікавляться громадянськими подіями та які інформаційні канали вони використовують для отримання відповідної інформації.

Результати проведеного всеукраїнського опитування засвідчили, що більшість старшокласників виявляють певний рівень зацікавленості суспільними та громадянськими подіями в Україні. Зокрема 23,1 % респондентів зазначили, що регулярно цікавляться такими подіями, ще 48,0 % роблять це час від часу. 21,2 % опитаних повідомили, що цікавляться суспільними питаннями досить рідко, а 7,7 % взагалі не виявляють інтересу до подібної інформації (Рис.1).

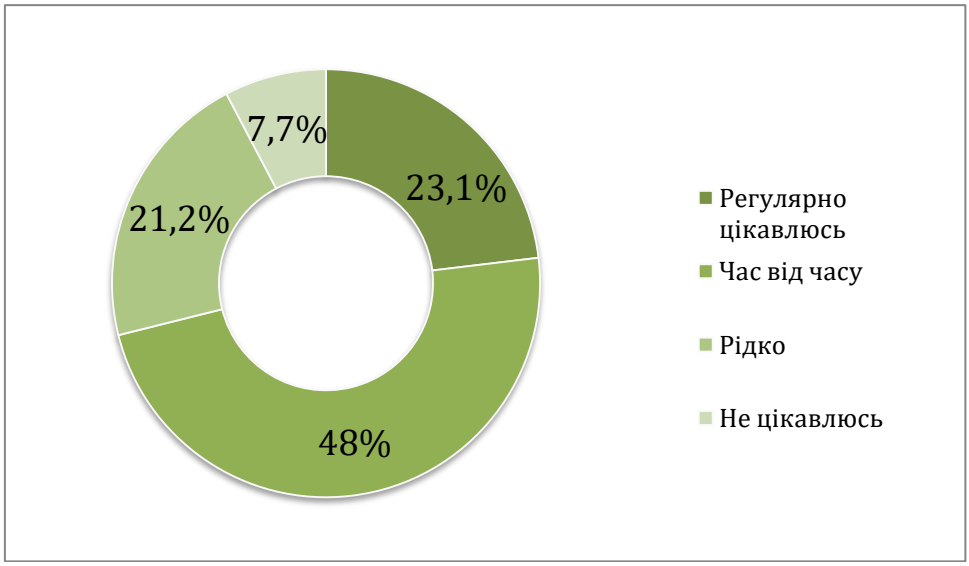

Рис.1. Розподіл відповідей старшокласників на запитання «Чи цікавитесь Ви суспільними або громадянськими подіями в Україні?»

Отримані результати свідчать про те, що понад дві третини опитаних учнів (71,1 %) тією чи іншою мірою стежать за суспільними подіями. Це дозволяє говорити про наявність достатньо високого потенціалу для розвитку громадянської активності молоді. Водночас лише близько чверті респондентів демонструють стійкий та систематичний інтерес до громадянської проблематики, тоді як майже третина учнів (28,9 %) характеризується низьким рівнем зацікавленості або повною відсутністю інтересу до суспільного життя. З одного боку, такі результати можна розглядати як позитивний показник, особливо з огляду на складні суспільно-політичні умови, у яких сьогодні перебуває Україна. Повномасштабна війна, активні процеси цифровізації, поширення волонтерського руху та високий рівень суспільної солідарності сприяють підвищенню уваги молоді до громадянських питань. З іншого боку, порівняно невеликою є частка учнів, які регулярно відстежують суспільні події. Це свідчить про необхідність подальшого посилення громадянської освіти та створення додаткових умов для залучення молоді до суспільного життя.

Отримані дані узгоджуються з висновками міжнародних досліджень, які демонструють, що сучасна молодь не є політично байдужою, однак форми її громадянської залученості суттєво відрізняються від традиційних моделей участі. Дослідження Н. Кліглер-Віленчик та І. Літерат показало, що представники молодого покоління частіше виявляють громадянську активність через цифрові канали комунікації та соціальні мережі, ніж через традиційні форми політичної участі [1]. Подібні тенденції спостерігаються і серед українських старшокласників, для яких цифрове середовище стає основним простором взаємодії з суспільно значущою інформацією.

Для більш глибокого розуміння особливостей громадянської соціалізації молоді респондентам було запропоновано визначити основні джерела отримання інформації про суспільно-політичні події, нові законодавчі ініціативи, електронні петиції та волонтерські проєкти. Результати опитування виявили надзвичайно високий рівень домінування цифрових джерел інформації. Абсолютна більшість учнів (83,6 %) зазначила, що найчастіше отримує інформацію про суспільно-політичні події через соціальні мережі. Інші джерела інформації суттєво поступаються за популярністю. Наступні позиції посідають батьки та знайомі, новинні сайти, а також школа (Рис. 2).

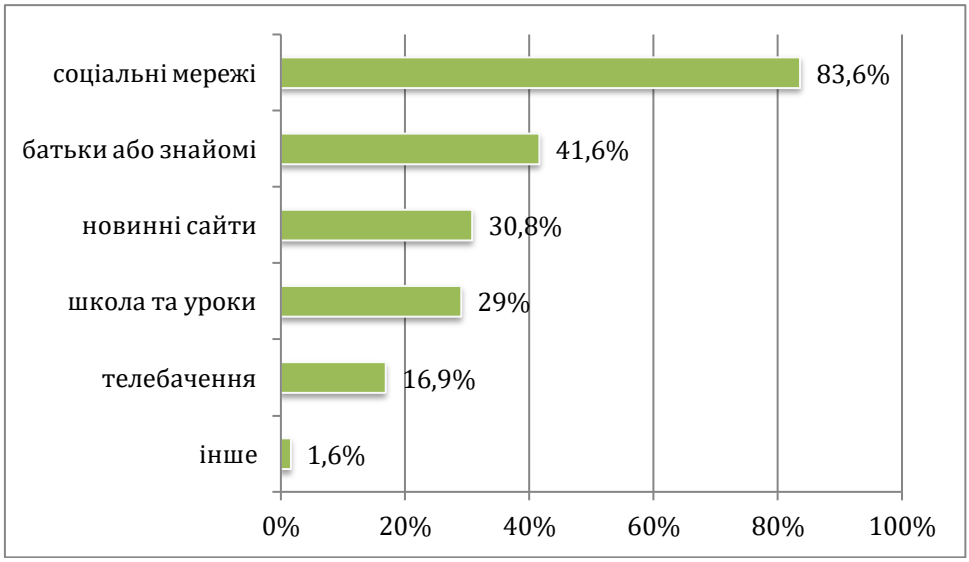

Рис. 2. Основні джерела отримання старшокласниками інформації про суспільно-політичні події

Отримані результати переконливо демонструють трансформацію інформаційних практик сучасної молоді. Якщо для попередніх поколінь основними джерелами інформації були телебачення, друковані ЗМІ або освітні інституції, то для сучасних старшокласників провідну роль відіграють соціальні мережі. Особливої уваги заслуговує той факт, що школа не входить до числа провідних джерел інформації. Це може свідчити про необхідність більш активного використання сучасних цифрових ресурсів у громадянській освіті та інтеграції актуальних суспільних тем у навчальний процес. У контексті реалізації концепції Нової української школи це завдання набуває особливої актуальності, оскільки формування громадянської компетентності визначається одним із ключових результатів освіти. Виявлена тенденція відповідає результатам міжнародних досліджень цифрового громадянства. Зокрема В. Чжан, З. Чен та Ї.-Т. Чіа зазначають, що соціальні медіа стали одним із головних агентів громадянської соціалізації молоді [2]. Подібні висновки підтверджують актуальність дослідження цифрового простору як важливого чинника формування громадянської ідентичності українських старшокласників.

Важливим показником сформованості громадянської ідентичності є безпосередньо готовність особистості брати участь у громадянських ініціативах. В умовах цифровізації суспільства значна частина такої активності переміщується в онлайн-середовище. Там молоді люди отримують можливість долучатися до громадських обговорень, підтримувати соціальні та волонтерські проєкти, брати участь у громадських кампаніях та підписувати електронні петиції. З метою визначення рівня цифрової громадянської активності старшокласників респондентам було запропоновано відповісти на запитання щодо їхньої участі в громадянських ініціативах в інтернеті. Результати дослідження показали, що 13,2 % опитаних неодноразово брали участь у таких формах діяльності, 30,0 % зазначили, що долучаються до них іноді, а 11,9 % повідомили про одноразовий досвід участі. Водночас найбільша частка респондентів, 44,9 %, відповіла, що ніколи не брала участі в громадянських ініціативах або обговореннях у цифровому середовищі (Рис. 3).

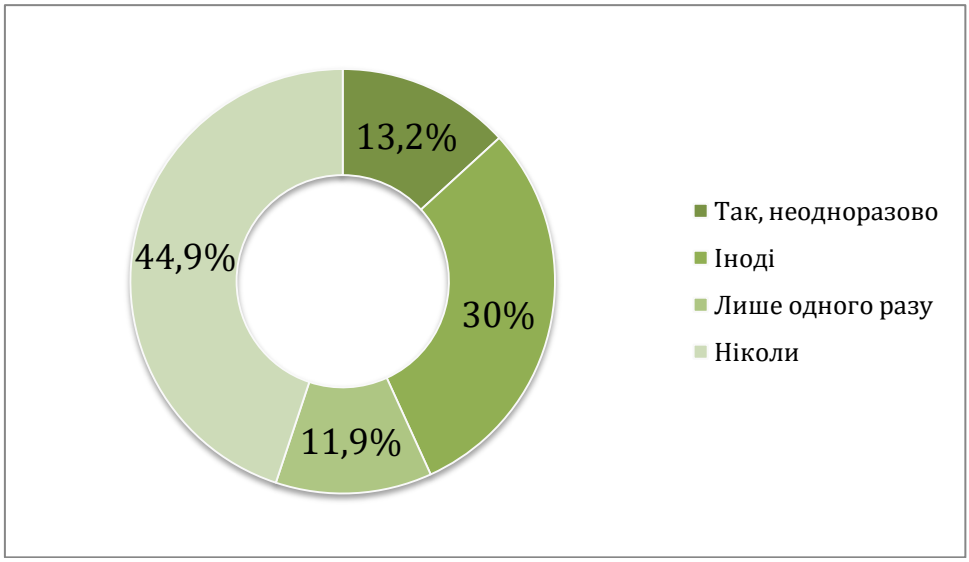

Рис. 3. Участь старшокласників у громадянських ініціативах та обговореннях в інтернеті

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що понад половина опитаних учнів (55,1 %) хоча б один раз брали участь у різних формах громадянської активності в онлайн-просторі. Разом із тим звертає на себе увагу той факт, що лише 13,2 % респондентів мають досвід регулярної участі в громадянських ініціативах. Для більшості учнів громадянська активність у цифровому середовищі має епізодичний характер і поки що не перетворилась на сталу модель поведінки. Це може бути пов'язано як з недостатньою обізнаністю щодо існуючих можливостей громадянської участі, так і з обмеженим досвідом залучення молоді до суспільно значущої діяльності через освітні та громадські інституції. Майже половина опитаних (44,9 %) ніколи не брали участі в жодних громадянських ініціативах у цифровому просторі. Отримані результати свідчать про наявність розриву між інтересом до суспільного життя та практичною громадянською активністю. Як було встановлено раніше, більшість старшокласників тією чи іншою мірою цікавляться суспільними подіями та регулярно отримують інформацію про них через цифрові канали. Проте інформованість не завжди супроводжується реальним залученням до громадянської діяльності.

Отже, цифровий простір створює можливості для громадянської участі молоді, однак рівень використання цих можливостей залишається помірним. Попри широке поширення цифрових технологій та активне використання соціальних мереж, значна частина старшокласників поки що залишається переважно споживачами суспільно значущої інформації, а не активними учасниками громадських процесів. Це актуалізує необхідність посилення ролі закладів освіти у формуванні практичного досвіду громадянської участі учнів та створення умов для їхнього більш активного залучення.

Одним із показників ролі цифрового середовища у формуванні громадянської ідентичності є його здатність забезпечувати молодь актуальною інформацією про суспільне життя та сприяти кращому розумінню процесів, які відбуваються в державі. З цією метою респондентам було запропоновано оцінити, наскільки цифрові технології допомагають їм розуміти суспільно-політичні події.

Результати опитування продемонстрували переважно позитивне ставлення старшокласників до інформаційного потенціалу цифрового середовища. Так, 43,0 % респондентів переконані, що цифрові технології допомагають краще розуміти події, які відбуваються в суспільстві та державі. Це відбувається завдяки оперативності оновлення

даних, можливості перегляду подій у прямому ефірі, а також через візуальні форми подачі матеріалу. Ще 25,5 % вважають, що вони допомагають частково. 26,1 % опитаних не змогли однозначно визначити свою позицію та обрали проміжний варіант відповіді. Лише незначна частка учнів висловила скептичне ставлення до можливостей цифрових технологій: 2,9 % зазначили, що вони майже не допомагають, а 2,5 % переконані, що не допомагають зовсім (Рис. 4).

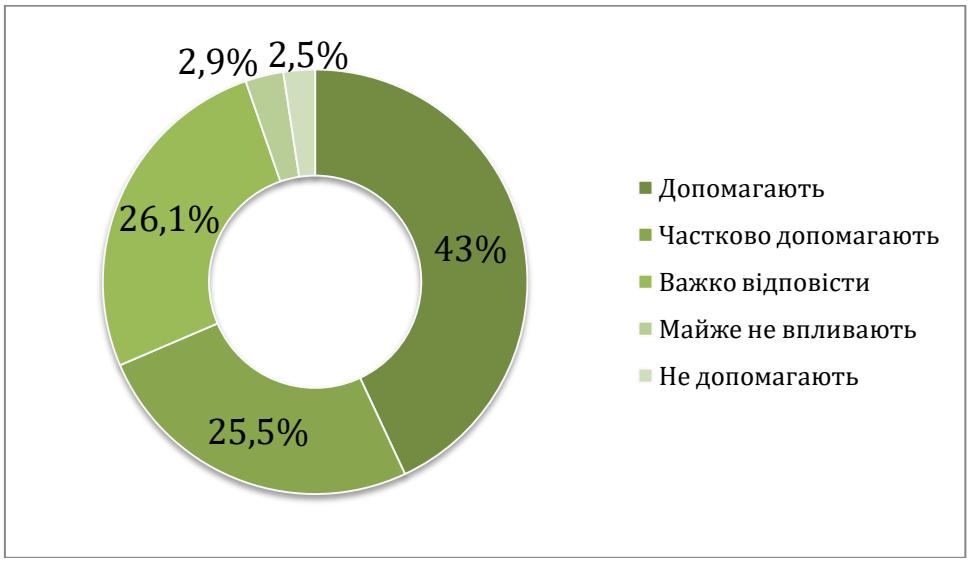

Рис. 4. Відповіді на питання "Чи допомагають цифрові технології краще розуміти суспільні та державні події?"

Загалом 68,5 % респондентів тією чи іншою мірою визнають позитивний вплив цифрових технологій на власну громадянську обізнаність. Отримані результати логічно доповнюють попередні дані, де було встановлено, що соціальні мережі є основним джерелом інформації про суспільно-політичні події для переважної більшості старшокласників. Цифровий простір і забезпечує доступ до інформації, і сприяє формуванню уявлень молоді про функціонування держави, діяльність громадських інституцій та актуальні суспільні виклики. Досить високою є частка учнів, які не змогли однозначно оцінити вплив цифрових технологій на власне розуміння суспільних процесів. Така тенденція може свідчити про усвідомлення молоддю як переваг, так і ризиків цифрового середовища. Отримані результати узгоджуються з висновками міжнародних досліджень цифрового громадянства, відповідно до яких цифрові технології дедалі частіше розглядаються як важливий інструмент громадянської освіти та політичної соціалізації молоді. Зокрема Дж. Б. Шмітт, Й. Бааке та С. Керо наголошують, що в умовах цифровізованого суспільства громадянська освіта нерозривно пов'язана з умінням орієнтуватись у цифровому інформаційному середовищі та критично оцінювати отриману інформацію [7].

Наступним етапом дослідження стало вивчення того, як старшокласники оцінюють вплив соціальних мереж та інтернету на формування громадянської позиції, зокрема чи вважають вони цей вплив таким, що сприяє розвитку громадянської ідентичності. Саме це питання дозволяє визначити місце цифрового простору у процесі формування громадянської ідентичності сучасного покоління учнів. Результати опитування виявили майже одностайне визнання впливу цифрового середовища на громадянські установки. Більше половини респондентів (50,5 %) переконані, що соціальні мережі та інтернет

значною мірою впливають на формування громадянської позиції молоді. Ще 39,2 % вважають, що такий вплив є частковим. Лише 6,1 % опитаних оцінили його як обмежений, а 4,2 % зазначили, що соціальні мережі взагалі не впливають на громадянські переконання молоді (Рис. 5).

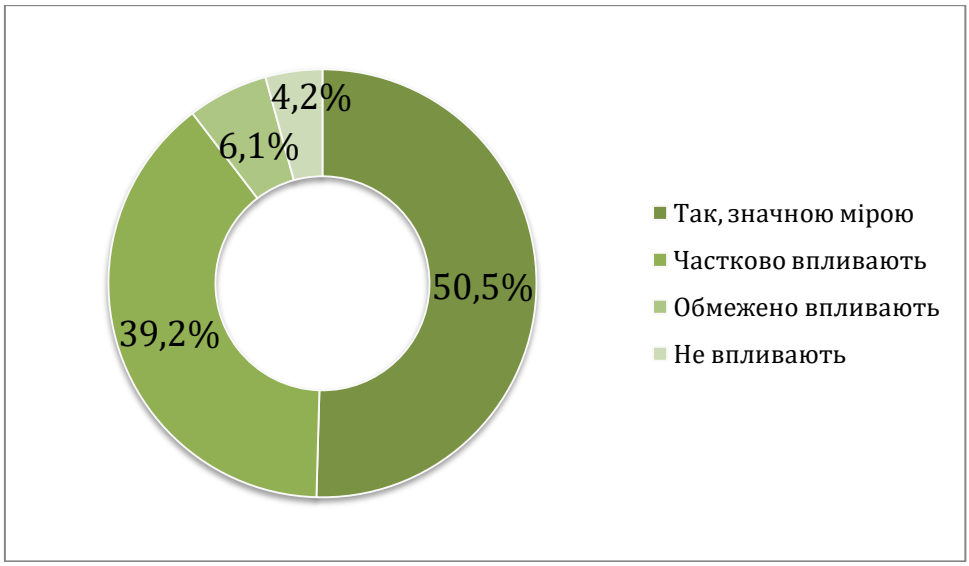

Рис. 5. Відповіді на питання «Чи впливають соціальні мережі та Інтернет на формування громадянської позиції молоді?»

Отже, сукупно 89,7 % старшокласників визнають наявність впливу цифрового середовища на формування громадянської позиції. Такий показник є надзвичайно високим і свідчить про те, що сучасні учні розглядають цифровий простір як важливий соціальний інститут, який впливає на їхні погляди, переконання та громадянські орієнтири. Отримані результати дозволяють розглядати соціальні мережі як один із провідних чинників громадянської соціалізації сучасного покоління. Водночас критичний аналіз цих результатів спонукає не абсолютизувати позитивний вплив цифрового середовища. Соціальні мережі можуть також бути інструментом маніпуляцій, поширення дезінформації та формування спотворених уявлень про суспільні процеси, що вимагає від молодого покоління розвинених навичок медіаграмотності.

У сучасній науці дедалі частіше використовується поняття цифрового громадянства для позначення здатності особистості відповідально та усвідомлено взаємодіяти з суспільством у цифровому просторі. У цьому контексті результати дослідження свідчать про те, що українські старшокласники усвідомлюють важливість цифрового середовища як простору формування громадянських цінностей та соціальної активності. Подібні висновки містяться і в міжнародних дослідженнях. Зокрема Н. Кліглер-Віленчик та І. Літерат зазначають, що для молодого покоління соціальні мережі стали одним із головних середовищ формування громадянської свідомості та суспільної участі і саме через цифрові платформи сучасна молодь отримує можливість висловлювати громадянську позицію [1].

Отже, результати опитування вказують на те, що цифровий простір виконує як інформаційну, так і соціалізаційну функцію в процесі формування громадянської ідентичності старшокласників. Більшість учнів вважає, що цифрові технології допомагають краще розуміти суспільні процеси, а соціальні мережі суттєво впливають на формування громадянської позиції молоді.

В умовах цифрової трансформації освіти роль учителя у формуванні громадянської ідентичності учнів набуває нових змістових характеристик. Якщо раніше основними

джерелами громадянського виховання виступали сім'я, школа та традиційні ЗМІ, то сьогодні до цього переліку активно долучається цифровий простір. У таких умовах особливого значення набуває готовність педагогів інтегрувати цифрові технології у процес громадянської освіти та використовувати їх потенціал. З метою визначення ставлення педагогів до означеної проблематики було проведено окреме опитування вчителів ЗЗСО України.

Результати опитування засвідчили високий рівень усвідомлення педагогами значущості формування громадянської ідентичності старшокласників у сучасній школі. Переважна більшість респондентів (77,6 %) оцінила формування громадянської ідентичності як дуже важливе завдання. Ще 13,4 % учителів вважають його частково важливим. Лише 8,4 % педагогів не змогли однозначно визначити власну позицію, а 0,6 % опитаних зазначили, що формування громадянської ідентичності не належить до пріоритетних завдань освіти (Рис. 6).

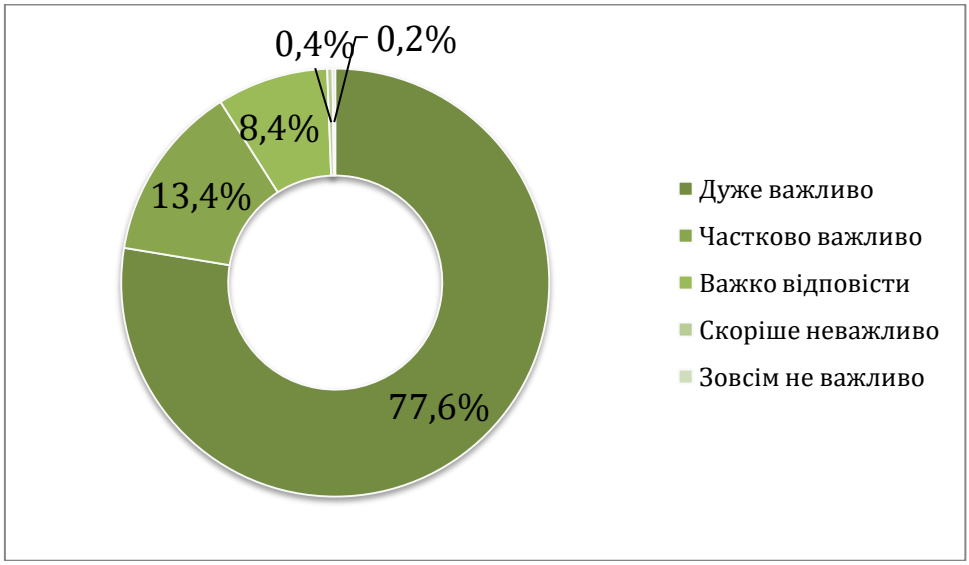

Рис. 6. Оцінка педагогами важливості формування громадянської ідентичності старшокласників

Отримані результати свідчать про наявність фактично одностайної позиції педагогічної спільноти щодо важливості громадянського виховання учнівської молоді. Загалом 91,0 % учасників дослідження тією чи іншою мірою визнають необхідність цілеспрямованого формування громадянської ідентичності школярів. Такий високий показник є цілком закономірним з огляду на сучасні процеси в Україні. Умови воєнного стану, активна участь громадян у волонтерському русі та процесах суспільної самоорганізації актуалізують питання виховання молодого покоління як свідомих громадян держави.

Сучасна громадянська освіта дедалі частіше реалізується із залученням цифрових технологій. У зв'язку з цим важливо було визначити рівень готовності педагогів використовувати цифрові інструменти у власній професійній діяльності. Результати дослідження свідчать, що більшість учителів уже мають досвід використання цифрових технологій під час формування громадянських цінностей або громадянської компетентності учнів. Зокрема 34,4 % педагогів зазначили, що регулярно застосовують цифрові інструменти у своїй практиці. Найбільша частка респондентів (51,5 %) використовує їх періодично, залежно від тематики занять та освітніх потреб. Водночас 10 % учасників дослідження повідомили про дуже рідкісне використання цифрових технологій, а 4,1 % взагалі не застосовують їх у процесі громадянської освіти (Рис. 7).

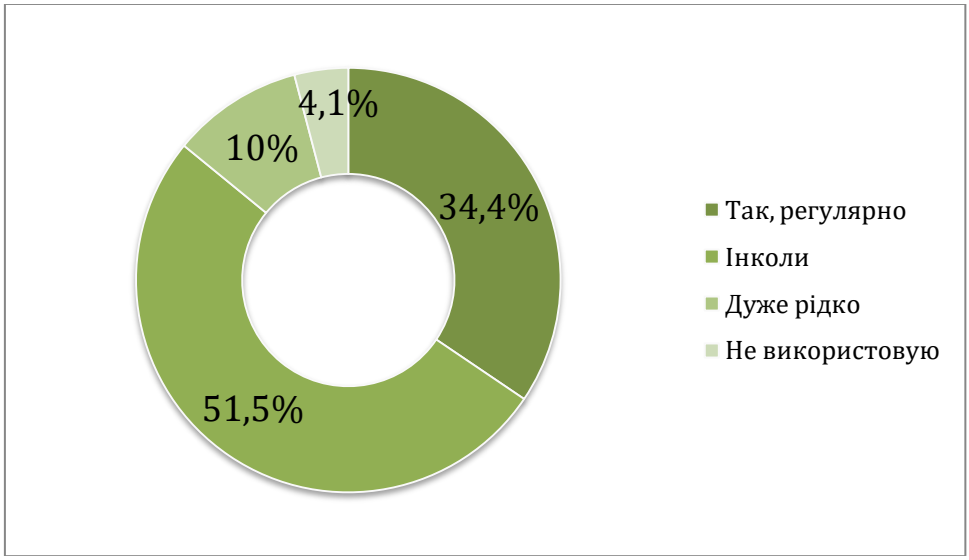

Рис. 7. Частота використання педагогами цифрових технологій під час формування громадянських цінностей учнів

Отримані результати дозволяють констатувати достатньо високий рівень цифрової готовності педагогічної спільноти. Загалом 86,0 % опитаних учителів використовують цифрові технології регулярно або принаймні час від часу. Це свідчить про поступове утвердження цифрових інструментів як важливого елемента освітнього процесу та підтверджує готовність значної частини педагогів працювати в умовах цифрового простору. Однак регулярне використання цифрових технологій декларує лише третина респондентів. Це може свідчити про існування певних бар'єрів, пов'язаних із технічним забезпеченням закладів освіти, рівнем цифрової компетентності педагогів або недостатньою кількістю якісних цифрових ресурсів, орієнтованих саме на громадянську освіту. Отримані результати певною мірою відображають загальносвітову тенденцію. Дослідники Н. Аленезі та М. Альфалех наголошують, що ефективне впровадження цифрового громадянства в освітній процес значною мірою залежить від готовності педагогів використовувати сучасні цифрові інструменти та інтегрувати їх у навчальну діяльність [20]. Відповідно професійний розвиток учителів у сфері цифрової педагогіки залишається одним із важливих напрямів модернізації освіти.

Важливим аспектом дослідження стало з'ясування того, як педагоги оцінюють можливості цифрових технологій у процесі формування громадянської ідентичності старшокласників. На відміну від попереднього питання, яке стосувалось фактичного використання цифрових інструментів, цей блок дозволив визначити ставлення вчителів до самого потенціалу цифрового середовища як засобу громадянського виховання. Результати опитування продемонстрували високий рівень підтримки ідеї використання цифрових технологій у громадянській освіті. Так 59,4 % респондентів переконані, що цифрові технології значною мірою можуть сприяти формуванню громадянської ідентичності старшокласників. Ще 31,5 % вважають, що такий вплив є частковим. Лише 8,0 % педагогів не змогли визначитись із відповіддю, а 1,1 % висловили скептичне ставлення до можливостей цифрового середовища у цьому напрямі (Рис. 8).

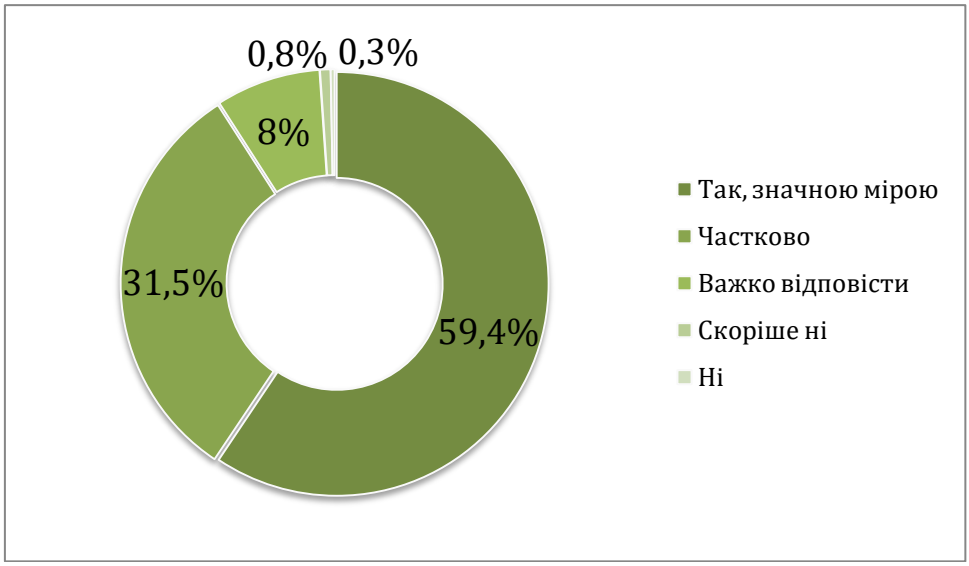

Рис. 8. Відповіді на питання «Чи можуть цифрові технології сприяти формуванню громадянської ідентичності старшокласників?»

Отже, сукупно 90,9 % учителів визнають позитивний вплив цифрових технологій на процес формування громадянської ідентичності учнів. Отриманий показник свідчить про значний рівень довіри вчителів до освітнього потенціалу цифрового простору. Особливо важливою є узгодженість результатів учнівського та педагогічного опитувань. Як було зазначено раніше, переважна більшість старшокласників також вважає, що соціальні мережі та цифрові технології впливають на формування громадянської позиції молоді. Тож і учні, і вчителі визнають вагому роль цифрового простору у процесах громадянської соціалізації. Подібна узгодженість оцінок створює сприятливі передумови для подальшої інтеграції цифрових інструментів у практику громадянської освіти.

Сучасні міжнародні дослідження також підтверджують значний потенціал цифрового середовища для розвитку громадянських компетентностей. Зокрема Дж. Б. Шмітт, Й. Бааке та С. Керо зазначають, що цифрові технології можуть ефективно сприяти розвитку критичного мислення, громадянської відповідальності, навичок демократичної участі та медіаграмотності за умови їх цілеспрямованого педагогічного використання [7].

Одним із ключових завдань дослідження було з’ясування того, наскільки цифрові практики сучасних старшокласників узгоджуються з педагогічними підходами до формування громадянської ідентичності в умовах цифрового суспільства. Аналіз результатів опитувань учнів і педагогів дозволяє констатувати наявність загальної узгодженості між уявленнями обох груп щодо ролі цифрового простору у процесі громадянської соціалізації молоді.

Отримані результати свідчать про те, що цифровий простір посідає важливе місце в житті сучасних старшокласників. Переважна більшість учнів (83,6 %) визначила соціальні мережі як основне джерело отримання інформації про суспільно-політичні події. Водночас 68,5 % респондентів зазначили, що цифрові технології допомагають їм краще розуміти процеси, які відбуваються в суспільстві та державі, а 89,7 % визнали вплив соціальних мереж та Інтернету на формування громадянської позиції молоді. Це свідчить про те, що цифрове середовище фактично стало одним із провідних агентів громадянської соціалізації старшокласників. Подібне розуміння ролі цифрового простору демонструють і педагоги. Результати опитування показали, що 90,9 % учителів вважають цифрові технології ефективним засобом формування громадянської

ідентичності старшокласників, а 86,0 % використовують цифрові інструменти у своїй професійній діяльності регулярно або періодично. Крім того, абсолютна більшість педагогів (91,0 %) визнає важливість формування громадянської ідентичності як одного з пріоритетних завдань сучасної школи. Отже, можна говорити про існування концептуальної узгодженості між цифровими практиками учнів та педагогічними підходами вчителів. Виявлена узгодженість є важливою передумовою для успішної інтеграції цифрових технологій у громадянську освіту, оскільки педагогічні стратегії відповідають особливостям інформаційної поведінки сучасної молоді.

Результати дослідження дозволяють виявити і певні суперечності. Незважаючи на високий рівень використання цифрових ресурсів та значну зацікавленість суспільними подіями (71,1 % учнів цікавляться ними регулярно або періодично), реальна громадянська активність молоді в цифровому середовищі залишається відносно низькою. Майже половина старшокласників (44,9 %) ніколи не брала участі в громадянських ініціативах або суспільних обговореннях в інтернеті. Це свідчить про існування розриву між споживанням суспільно значущої інформації та практичною громадянською участю. У цьому контексті особливої актуальності набуває роль школи як закладу, здатного трансформувати громадянську обізнаність учнів у реальні практики громадянської участі. Отримані результати показують, що педагоги загалом готові до використання цифрових технологій для вирішення цього завдання, однак потенціал цифрового середовища поки що реалізується не повною мірою.

Отримані результати узгоджуються з сучасними напрацюваннями українських учених, які розглядають цифровий простір як важливий чинник формування громадянської ідентичності та розвитку демократичних компетентностей молоді. Так О. Пометун підкреслює, що в сучасних умовах громадянська освіта має бути спрямована на формування національної та громадянської ідентичності учнів, здатності до відповідальної громадянської участі. На думку дослідниці, особливого значення ці завдання набувають в умовах війни та цифрової трансформації освіти, коли інформаційний простір стає одним із ключових середовищ громадянської соціалізації молоді [12]. Подібні висновки простежуються і в дослідженнях Ю. Калюжної, яка розглядає цифрове громадянство як необхідну складову розвитку сучасного демократичного суспільства та наголошує, що цифрова трансформація держави потребує формування в молоді цифрової компетентності та відповідального ставлення до участі в суспільному житті, інформаційної безпеки та цифрової етики [18]. І. Ломачинська та І. Волинець зазначають, що цифрове громадянство є складним соціокультурним феноменом, який поєднує цифрову грамотність, громадянську відповідальність, критичне мислення та здатність до конструктивної взаємодії у цифровому просторі [19].

Виявлені тенденції узгоджуються і з результатами сучасних міжнародних досліджень цифрового громадянства. Зокрема Н. Кліглер-Віленчик та І. Літерат наголошують, що для молодого покоління цифровий простір став основним середовищем формування громадянських орієнтацій, однак доступ до інформації не завжди автоматично трансформується в активну громадянську участь [1]. Аналогічно В. Чжан та співавтори зазначають, що ефективний розвиток громадянської компетентності молоді можливий лише за умови поєднання неформальних цифрових практик із цілеспрямованими освітніми впливами школи [2]. Дослідження М. Чоі (M. Choi) демонструє, що найбільш ефективні моделі цифрового громадянства виникають тоді, коли освітні установи інтегрують цифрові платформи у процес громадянської освіти та створюють умови для практичної участі молоді [21].

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують висновки сучасних міжнародних досліджень цифрового громадянства та узгоджуються з актуальними

українськими науковими підходами щодо необхідності інтеграції цифрових технологій у процес формування громадянської ідентичності учнів. Водночас емпіричні дані всеукраїнського опитування дозволяють конкретизувати ці теоретичні положення, демонструючи високий рівень узгодженості між цифровими практиками українських старшокласників і педагогічними підходами до розвитку їхньої громадянської ідентичності.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результати проведеного дослідження засвідчили важливе значення цифрового простору у процесі формування громадянської ідентичності старшокласників та дали змогу виявити окремі тенденції використання цифрових ресурсів у цьому процесі. Встановлено, що більшість учнів 9-11 класів виявляють інтерес до суспільно-політичних подій. При цьому основним джерелом отримання інформації для сучасної молоді є соціальні мережі, які використовує переважна більшість опитаних учнів. Отримані результати свідчать, що для старшокласників цифрове середовище є одним із ключових джерел отримання суспільно значущої інформації та важливим середовищем громадянської соціалізації. Результати опитування вказують на наявність певного розриву між громадянською обізнаністю респондентів та їхньою практичною громадянською активністю у цифровому просторі. Незважаючи на високий рівень використання цифрових ресурсів для отримання суспільно значущої інформації, майже половина опитаних учнів ніколи не брала участі в громадянських ініціативах або суспільних обговореннях у цифровому просторі. Це свідчить про необхідність посилення практичної складової громадянської освіти та створення умов для активнішого залучення молоді до цифрових форм громадянської участі. За результатами опитування більшість старшокласників зазначила, що цифрові технології впливають на формування їхньої громадянської позиції та громадянської обізнаності. Опитування педагогів засвідчило високий рівень усвідомлення важливості громадянської освіти в сучасній школі. Абсолютна більшість учителів визнала формування громадянської ідентичності важливим завданням освітнього процесу.

Порівняльний аналіз відповідей учнів і педагогів засвідчив подібність їхніх оцінок щодо значущості цифрового середовища для формування громадянської ідентичності. Як учні, так і педагоги визнають важливу роль цифрових технологій у процесах громадянської соціалізації. Разом із тим виявлено потребу в більш системному використанні цифрових технологій для переходу до активної громадянської участі молоді.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у поглибленому вивченні взаємозв’язку між окремими видами цифрової активності старшокласників та рівнем сформованості їхньої громадянської ідентичності, а також у розробленні та експериментальній перевірці педагогічних моделей використання цифрових технологій для розвитку громадянської компетентності і цифрового громадянства учнівської молоді. Особливий науковий інтерес становить дослідження впливу різних соціальних платформ на громадянську соціалізацію молодого покоління в умовах цифрової трансформації українського суспільства.

ДЕКЛАРАЦІЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСІ НАПИСАННЯ СТАТТІ

Під час підготовки цього дослідження автори не використовували інструменти генеративного штучного інтелекту та технологій на основі штучного інтелекту.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів щодо підготовки, подання та публікації цієї статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

[1] N. Kligler-Vilenchik and I. Literat, «Expressive citizenship: Youth, social media, and democracy» *Journal of Children and Media*, № 19(1), pp. 46-52, 2025, doi: https://doi.org/10.1080/17482798.2024.2438680.

[2] W. Zhang, Z. Chen, J.Y. Neoh and Y.-T. Chia, «Rethinking civic education in the digital era: How media, school, and youth negotiate the meaning of citizenship» *International Communication Gazette*, № 84(4), 2022, doi: https://doi.org/10.1177/174804852210941.

[3] A. A. Allaste and N. Waechter, «Digital Citizenship and Digital Literacy: Key Themes in Current Debates and Empirical Contributions» *Journal of Applied Youth Studies*, № 8(2), pp. 163-171, 2025, doi: https://doi.org/10.1007/s43151-025-00182-1.

[4] G. Asimakopoulos, H. Antonopoulou, I. Mitropoulos and C. Halkiopoulos, «What Makes Digital Citizenship Fragile: A Review of the Social Mechanisms Underlying Democratic Participation» *Societies*, № 16(2), 70, 2026, doi: https://doi.org/10.3390/soc16020070.

[5] A. Harris and A. Johns, «Youth, social cohesion and digital life: From risk and resilience to a global digital citizenship approach» *Journal of Sociology*, № 57(2), 2021, doi: https://doi.org/10.1177/1440783320919173.

[6] J. P. Myers, «Creating the digital citizen: Students' co-construction of meaning for global citizenship during online discussions» *Asian Education and Development Studies*, № 11(4), pp. 592-605, 2022, doi: https://doi.org/10.1108/AEDS-09-2020-0218.

[7] J.B. Schmitt, J. Baake J. and S. Kero, «What means civic education in a digitalized world?» *Frontiers in Psychology*, № 15, 2024, doi: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1257247.

[8] D. Karakatsani and V. Pliogou, «Teaching Citizenship in the 21st Century. Current Intersectionalities and Global Challenges», 2026, doi: https://doi.org/10.1007/978-981-95-1634-6.

[9] I.R. Christensen, H. Biseth and L. Huang, «Developing Digital Citizenship and Civic Engagement Through Social Media Use in Nordic Schools». *Northern Lights on Civic and Citizenship Education. IEA Research for Education*, vol 11. Springer, Cham, 2021. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-66788-7_4.

[10] M. Peart, S. Higgins, P. Gutiérrez-Esteban and S. Cubo Delgado, «Digital and socio-civic skills development and young people's perceptions of digital citizenship in the UK» *Education, Citizenship and Social Justice*, № 19(3), pp. 463-475, 2024, doi: https://doi.org/10.1177/17461979231170232.

[11] І. Бех, «Феномен української національної ідентичності у смислофункціональній динаміці: наукова доповідь на методологічному семінарі 'Стратегічні орієнтири та інноваційні практики утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану', 3 квітня 2025 р.», HNAESU, вип. 7, вип. 1, с. 1–4, 2025. doi: https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7109.

[12] О. Пометун, «Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України» *Український педагогічний журнал*, № 2, с. 62-72, 2023, doi: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-62-72.

[13] Ю. Ніколаєць і Л. Синявська, «Роль закладів освіти у формуванні громадянської ідентичності в сучасній Україні», Східноєвропейський історичний вісник, вип. 23, с. 181-194, 2022, doi: https://doi.org/10.24919/2519-058X.23.258981.

[14] I. Petrovska, «Typology of civic identity», Current Issues in Personality Psychology, № 11(2), pp. 150-161, 2023, doi: https://doi.org/10.5114/cipp.2022.116324.

[15] М. Гриньова, І. Іванюк і Л. Паращенко, «Громадянська парламентська просвіта в закладах освіти України. Аналітичний звіт за результатами соціологічного опитування освітян та учнів». Київ: Майстер книг, 2021. 108 с.[Електронний ресурс]. Доступно: https://osvita.rada.gov.ua/uploads/documents/31145.pdf

[16] О. Спірін, В. Олексюк, Я. Василенко, і О. Сіренко, «Модель розвитку цифрової компетентності наукових та науково-педагогічних працівників», Інформаційні технології і засоби навчання, vol. 104, no. 6, pp. 156-179, 2024, doi: https://doi.org/10.33407/itlt.v104i6.5889.
[17] О. Ляшенко, О. Спірін, С. Литвинова, О. Пінчук, О. Овчарук, і А. Сухіх, «Концептуальні засади цифровізації освітнього середовища закладу загальної середньої освіти», Інформаційні технології і засоби навчання, vol. 102, no. 4, pp. 1-25, 2024, doi: https://doi.org/10.33407/itlt.v102i4.5829.
[18] Ю. Калюжна, «Цифрова трансформація держави та цифрове громадянство: виклики та стратегії національної безпеки» *Політикус: наук. журнал*, № 2. с. 60-65, 2025, doi: https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-2.9.
[19] І. Ломачинська і І. Волинець, «Світоглядні орієнтири цифрового громадянства в умовах глобалізаційних викликів сучасності», Освітологічний дискурс, № 45, вип. 2, 2024, doi: https://doi.org/10.28925/2312-5829.2024.2.6.
[20] N. Alenezi and M. Alfaleh (2024) «Enhancing digital citizenship education in Saudi Arabian elementary schools: designing effective activities for curriculum integration». Frontiers in Education, № 9, 2024, doi: https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1494487.
[21] M. Choi, «A Concept Analysis of Digital Citizenship for Democratic Citizenship Education in the Internet Age» *Theory and Research in Social Education*, № 44(4), pp. 565-607, 2016, doi: https://doi.org/10.1080/00933104.2016.1210549.

Матеріал надійшов до редакції 17.07.2026 р.

THE ROLE OF THE DIGITAL ENVIRONMENT IN THE FORMATION OF CIVIC IDENTITY OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Dmytro Treitiak
The Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-3909-5062
stevandthree@gmail.com

Hanna Sashchuk
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-8827-3569
9026206@gmail.com

Abstract. The article investigates the use of digital technologies in the formation of senior secondary school students' civic identity within the digital educational environment. The relevance of the study is determined by the growing influence of digital technologies on the civic socialization of young people, the need to foster digital citizenship, and the modernization of approaches to civic education in Ukraine. The aim of the study is to identify the specific features of the use of digital space and digital technologies in the process of civic identity formation among students in Grades 9-11, as well as to assess teachers' readiness to integrate digital tools into the development of students' civic competence. The empirical basis of the research consists of the results of a nationwide online survey conducted among students of general secondary education institutions and teaching staff.

The findings indicate that the majority of senior secondary school students demonstrate an interest in socio-political events, while social media platforms serve as their primary source of information. The study reveals a gap between a relatively high level of civic awareness and the actual participation of young people in digital civic initiatives, highlighting the need to strengthen the practice-oriented dimension of civic education. It has been established that the overwhelming majority of students recognize the influence of digital technologies and social media on the formation of their civic views and positions. The survey results obtained from teachers demonstrate a positive attitude toward the use of digital technologies and a willingness to integrate them into civic education. A comparative analysis of students' and teachers' responses revealed a high level of alignment between students' actual digital practices and pedagogical approaches aimed at fostering civic identity.

The scientific novelty of the study lies in its comprehensive analysis of the relationship between the digital practices of Ukrainian senior secondary school students and pedagogical approaches to the formation of their civic identity, based on the results of a large-scale nationwide survey of students and teachers. The practical significance of the findings lies in their potential application to the improvement of civic education curricula, the development of digital citizenship programs, and the professional development of teaching staff.

Keywords: civic identity; digital environment; high school students; social media; digital platforms.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] N. Kligler-Vilenchik and I. Literat, «Expressive citizenship: Youth, social media, and democracy» *Journal of Children and Media*, № 19(1), pp. 46-52, 2025, doi: https://doi.org/10.1080/17482798.2024.2438680. (in English).

[2] W. Zhang, Z. Chen, J.Y. Neoh and Y.-T. Chia, «Rethinking civic education in the digital era: How media, school, and youth negotiate the meaning of citizenship» *International Communication Gazette*, № 84(4), 2022, doi: https://doi.org/10.1177/174804852210941. (in English).

[3] A. A. Allaste and N. Waechter, «Digital Citizenship and Digital Literacy: Key Themes in Current Debates and Empirical Contributions» *Journal of Applied Youth Studies*, № 8(2), pp. 163-171, 2025, doi: https://doi.org/10.1007/s43151-025-00182-1. (in English).

[4] G. Asimakopoulos, H. Antonopoulou, I. Mitropoulos and C. Halkiopoulos, «What Makes Digital Citizenship Fragile: A Review of the Social Mechanisms Underlying Democratic Participation» *Societies*, № 16(2), 70, 2026, doi: https://doi.org/10.3390/soc16020070. (in English).

[5] A. Harris and A. Johns, «Youth, social cohesion and digital life: From risk and resilience to a global digital citizenship approach» *Journal of Sociology*, № 57(2), 2021, doi: https://doi.org/10.1177/1440783320919173. (in English).

[6] J. P. Myers, «Creating the digital citizen: Students' co-construction of meaning for global citizenship during online discussions» *Asian Education and Development Studies*, № 11(4), pp. 592-605, 2022, doi: https://doi.org/10.1108/AEDS-09-2020-0218. (in English).

[7] J.B. Schmitt, J. Baake J. and S. Kero, «What means civic education in a digitalized world?» *Frontiers in Psychology*, № 15, 2024, doi: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1257247. (in English).

[8] D. Karakatsani and V. Pliogou, «Teaching Citizenship in the 21st Century. Current Intersectionalities and Global Challenges», 2026, doi: https://doi.org/10.1007/978-981-95-1634-6. (in English).

[9] I.R. Christensen, H. Biseth and L. Huang, «Developing Digital Citizenship and Civic Engagement Through Social Media Use in Nordic Schools». *Northern Lights on Civic and Citizenship Education. IEA Research for Education*, vol 11. Springer, Cham, 2021. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-66788-7_4.

[10] M. Peart, S. Higgins, P. Gutiérrez-Esteban and S. Cubo Delgado, «Digital and socio-civic skills development and young people's perceptions of digital citizenship in the UK» *Education, Citizenship and Social Justice*, № 19(3), pp. 463-475, 2024, doi: https://doi.org/10.1177/17461979231170232. (in English).

[11] I. Bekh, «The phenomenon of Ukrainian National Identity in meaning-functional dynamics: Scientific report at the methodological seminar 'Strategic Guidelines and Innovative Practices for Asserting Ukrainian National Identity under Martial Law' on April 3, 2025», *HNAESU*, vol. 7, no. 1, pp. 1–4, Apr. 2025.. https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7109. (in Ukrainian).

[12] O. Pometun, «Teaching History and Civic Education as a Factor in Forming the National and Civil Identity of Students in the War and Post-war Development of Ukraine» *Ukrainian Educational Journal*, № 2, с. 62-72, 2023, doi: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-62-72 .(in Ukrainian).

[13] Y. Nikolaiets and L. Syniavska, «The role of educational institutions in civic identity formation in modern Ukraine», *East European Historical Bulletin*, no. 23, pp. 181–194, 2022, doi: https://doi.org/10.24919/2519-058X.23.258981. (in Ukrainian).

[14] I. Petrovska, «Typology of civic identity» *Current Issues in Personality Psychology*, № 11(2), pp. 150-161, 2023, doi: https://doi.org/10.5114/cipp.2022.116324. (in Ukrainian).

[15] M. Hrynova, I. Ivaniuk, and L. Parashchenko, «Civic parliamentary education in educational institutions of Ukraine. Analytical report based on the results of a sociological survey of educators and students», Kyiv: Maister knyh, 2021. [Online]. Available: https://osvita.rada.gov.ua/uploads/documents/31145.pdf (in Ukrainian).

[16] O. Spirin, V. Oleksiuk, Y. Vasylenko, and O. Sirenko, «A model for the development of digital competence of research and teaching staff», *ITLT*, vol. 104, no. 6, pp. 156-179, Dec. 2024, doi: https://doi.org/10.33407/itlt.v104i6.5889. (in Ukrainian).
[17] O. Liashenko, O. Spirin, S. Lytvynova, O. Pinchuk, O. Ovcharuk, and A. Sukhikh, «Conceptual fundamentals for the digitalisation of the educational environment in general secondary education institutions», *ITLT*, vol. 102, no. 4, pp. 1–25, Sep. 2024, doi:https://doi.org/10.33407/itlt.v102i4.5829. (in Ukrainian).
[18] Yu. Kaliuzhna, «Digital transformation of the state and digital citizenship: challenges and strategies for national security» *Politicus*, № 2. pp. 60-65, 2025, doi: https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-2.9. (in Ukrainian).
[19] I. Lomachynska i I. Volynets, «Global Landmarks of Digital Citizenship in the Conditions of Today's Globalization Challenges» *Educological Discourse*, № 45 (2), 2024, doi: https://doi.org/10.28925/2312-5829.2024.2.6. (in Ukrainian).
[20] N. Alenezi and M. Alfaleh (2024) «Enhancing digital citizenship education in Saudi Arabian elementary schools: designing effective activities for curriculum integration». *Frontiers in Education*, № 9, 2024, doi: https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1494487. (in English).
[21] M. Choi, «A Concept Analysis of Digital Citizenship for Democratic Citizenship Education in the Internet Age» *Theory and Research in Social Education*, № 44(4), pp. 565-607, 2016, doi: https://doi.org/10.1080/00933104.2016.1210549. (in English).

(cc) BY-NC-SA

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.